

Самойленко В.М., Вішнікіна Л.П. Загальна методика навчання географії. – К.: ДНВП «Картографія», 2012. – 512 с.

Summary

Y.P.Plyuschyk. **Methodical Approaches for Enhancing Motivation to Study Geography at School.**

The cognitive and social motives of learning have been considered. The main methods and techniques for enhancing the motivational component of educational activities of students in the school have been analyzed. It was found that motivation can be effective at different stages of educational knowledge within all the structural elements of the lesson. The organization of motivation focuses on the practical application of new knowledge for students. The ways, methods and techniques of influence on enhancing the motivation of the study of geography in grades 6-10 have been noted. Examples of creating an emotionally-valuable experiences situation (technique "Who is owner the words?"), a situation of cognitive novelty ("Surprise!", "Interested!", "The epigraph of the lesson," "the Riddle"), academic discussion (technique "Geographical Outlook"), the creation of problem situations (techniques "Cognitive argument", "a Problematic questions") have been represented.

Keywords: motivation, cognitive motives, social reasons.

УДК 371.033+371.314.6

В.В. Мовчан

УЧАСТЬ УЧНІВ ГАДЯЦЬКОГО РАЙОНУ В ЕКОЛОГІЧНОМУ ПРОЕКТІ «ЗБЕРЕЖЕМО ДОВКІЛЛЯ РАЗОМ»

В статті розглядається значення екологічного руху серед учнівської молоді задля збереження навколишнього середовища. Наводяться конкретні приклади пошуково-дослідницької діяльності школярів Гадяцького району.

Ключові слова: екологічна освіта, дослідницька робота, екологічне краєзнавство.

Актуальність теми. Завдяки проектній роботі діти пізнають свій край та закономірності розвитку навколишнього середовища, беруть участь в різноманітних екологічних конкурсах, акціях та природоохоронних заходах. Також учні набувають навичок роботи з використанням програмних продуктів Microsoft. В Березоволуцькій ЗОШ I-III ступенів створено клуб юних екологів «Первоцвіт», члени якого беруть участь у дослідженні довкілля, практичній природоохоронній роботі та популяризації своєї діяльності. Більшість юних екологів є членами гуртка «Екологічне краєзнавство» Гадяцького РайБДЮТ при Березоволуцькій ЗОШ I-III ступенів. Учні на власному прикладі вирішили довести, що прогресивні технології не завжди шкодять довкіллю, а навпаки, завдяки вдалому використанню ІКТ та практичній природоохоронній діяльності можна зробити свій внесок у збереження навколишнього середовища. Отримані знання можуть бути використані на уроках географії, біології, інформатики.

Постановка проблеми. Протягом останніх років в межах долинних систем найбільших річок Полтавщини створено ряд природних резерватів. На річці Ворскла функціонують два РЛП: «Диканський» та «Нижньоворсклянський». Біологічне та ландшафтне різноманіття ДРС Сули репрезентують два НПП: «Пирятинський» та «Сулинський». З 2012 року функціонує РЛП «Гадяцький»,

до складу якого входять частини долинно-річкової системи Псла та його притоки р. Грунь. В той же час в межах ДРС Хоролу хоча й існують окремі заповідні об'єкти, проте вони мають розрізнений характер. Учні Березоволуцької школи вирішили дослідити ключові ділянки даної території та запропонувати шляхи оптимізації ПЗФ в межах ДРС Хоролу.

Мета дослідження: обґрунтувати доцільність заповідання природного комплексу в південній частині Березоволуцької сільської ради та подальше його об'єднання з іншими заповідними об'єктами ДРС Хоролу у єдину філію РЛП «Гадяцький».

Завдання проекту:

- дослідження сучасного стану довкілля;
- посилення зацікавленості учнів природою рідного краю;
- виявлення екологічних проблем своєї місцевості;
- участь в природоохоронних акціях;
- привернення уваги громадськості до екологічних проблем довкілля.

Етапи реалізації проекту:

- дослідження природи рідного краю;
- участь в природоохоронних заходах та акціях «Мій рідний край, моя земля», «Вчимося заповідувати»;
- створення в школі куточка екологічного краєзнавства;
- використання ІКТ для створення буклетів, презентацій про свої дослідження та популяризації своєї діяльності серед учнів та вчителів району.

Новизна проекту. Створено куточок екологічного краєзнавства; налагоджено співпрацю з науковцями України; обґрунтовано доцільність розширення меж природно-заповідного об'єктів; використано продукти Microsoft для популяризації своєї діяльності. Реалізація проекту розрахована на п'ять років (2014 – 2019 р.р.).

Виклад основного матеріалу. На початковому етапі в 2014 році учні Березоволуцької школи провели дослідження існуючого природно-заповідного об'єкту в межах ДРС Хоролу, а саме заповідного урочища «Яри-Загатки». Було встановлено, що ПЗО складається із схилових та заплавних лісових ПТК з різноманітною флорою і фауною. Зокрема тут існує низка регіонально рідкісних та червонокнижних рослин. Також школярі впорядкували створену раніше екологічну стежку. В наступному році учні вирішили встановити вплив антропогенного навантаження на долинно-річкові системи, а саме охарактеризувати стан ставків на території Березоволуцької сільської ради та виявити позитивні і негативні риси їхнього впливу на водний режим річок поза межами заповідних територій.

Як відомо, проблема створення ставків та їх вплив на стан річок розглядається вже давно [2; 3]. Здебільшого висловлюється думка, що ставки мають негативний вплив на живлення річок, а втрати стоку на додаткове випаровування з водної поверхні ставків зменшують водні ресурси в зоні Лісостепу на 2-5%, спричинюючи обміління та деградацію природних водотоків [4]. Посилаючись на 11 статтю 1 глави I розділу Водного кодексу України [1], члени клубу юних

екологів «Первоцвіт» вирішили також дослідити дане питання і висловити свою точку зору щодо впливу ставків на стан річок.

Юні екологи ставили перед собою наступні завдання:

- протягом весняно-літнього періоду 2015 року провести в межах Березоволуцької сільської ради дослідницьку та моніторингову роботу щодо стану ставків, які належать до басейнів річок Хорол та Бодаква;
- здійснити оцінку впливу даних ставків на стан річок;
- активізувати зв'язки юних екологів-краєзнавців з місцевими жителями та представниками влади;
- провести природоохоронну акцію для покращення стану водних об'єктів.

Загалом досліджено 8 об'єктів, з яких – 6 діючих ставків та 2 улоговини, які в минулому були заповнені водою. Дослідження носили переважно експедиційний характер, розділений на два етапи. На першому етапі в травні проводилася екскурсія, під час якої було відвідано 2 ставки. З рештою водних об'єктів ознайомлення відбувалося під час дводенного літнього походу. На заключному етапі акції юні екологи спільно з громадськістю села та представниками сільської ради у вересні впорядкували прибережну смугу річки Хорол.

Результати дослідження. Весняний етап. Під час весняної екскурсії було досліджено два ставки, які знаходяться на корінному схилі річки Хорол. Спочатку група екологів вирушила до ставка в урочищі Ярок. Знаходиться він при в'їзді в село. Створений ставок у 60-ті роки під час прокладання поряд дороги в напрямку села Лихопілля. Площа 1,7 га, глибина близько 1м, рибний світ збіднений, зустрічається переважно карась. В даний час ставок перебуває у власності сільської громади, хоча опікується ним група ентузіастів. За їх участі в 2005 році було підвищено рівень греблі, завдяки чому збільшився об'єм води. Це сприяло збільшенню стоку під час сніготанення у заплаву річки Хорол. Негативним чинником є замулення ставка під час лінійної ерозії в період сніготанення та після сильних злив. Дещо стримують цей процес насадження робінії, клену та верби.

Ставок в урочищі Ковтунка було створено у 50-ті роки. На той час його глибина сягала за словами старшого покоління понад 2,5 м. За півстоліття він значно замулився. Причиною цьому був площинний та лінійний змив ґрунту з поля, яке розташоване на вододілі. Також протягом цього часу погіршився і склад води, оскільки на вододілі знаходився тракторний стан, і частина паливно-мастильних матеріалів надходила до ставка. Розповідають, що з цієї причини неможливо було вживати в їжу рибу, хоча на той час ловилися досить великі коропи. Також у весняний період неодноразово відбувався прорив греблі, і вода затоплювала сільські городи. Є припущення, що виною цьому був людський чинник. Восстання це було в 2003 році. Після цього було впорядковано греблю, облаштовано водовідведення, і вода в заплаву Хоролу потрапляє тепер не лише під час сніготанення, а й певний період часу потому. Також збільшилася площа ставка до 5 га.

Окрім того, у зв'язку зі зміною форми господарювання, до ставка зараз не потрапляють паливно-мастильні матеріали. Зменшилося і замулення водойми завдяки збільшенню лісового масиву на схилі. Всі ці чинники сприяли віднов-

ленню екологічної рівноваги даного водного об'єкту, який знову став місцем риболовлі та відпочинку для жителів села.

Літній етап. Для більш детального ознайомлення зі ставками своєї місцевості влітку група юних екологів вирушила у дводенний похід. Першою зупинкою було урочище Широка Баюра, що знаходиться на корінному схилі. Тут під опікою юннатів перебуває криниця, яку вони в минулому впорядкували. Струмок з цієї криниці несе постійно воду до невеликого ставка. Хоча назвати його ставком можна досить умовно, адже вода постійно зникає.

Місцеві жителі розповідають, що під ставком знаходяться пустоти, куди й потрапляє вода. Це може нагадувати карстові процеси, щоправда передумовою цьому повинні бути відповідні гірські породи, наприклад, вапняк, що малоімовірно. Та все ж, дана версія потребує дослідження, адже струмки постійно вимивають зі схилу невеликі уламки граніту, які є моренними відкладами Дніпровського льодовика. Можливо разом з гранітом льодовик приніс до нас і вапняк, тим більше, що за свідченням одного з жителів на дні криниці під мулом залягає «білий камінь». Також краєзнавців цікавило, чи впливають дані процеси в ставку на стан річки Хорол. Було встановлено, що навіть за умови наповнення ставка водою, витікання з нього певного об'єму в долину річки до Хоролу вода б все одно не доходила, тому що природній шлях перекритий дорогами та огородами. Далі маршрут дослідників проходив вододілом Хоролу та Сули. Тут знаходиться система балок: Кип'яча, Ближня, Весела, Кулешева, Свистунка. В трьох останніх створені ставки. Всі балки відкриваються до прохідної долини, в якій на межі з Лохвицьким районом бере початок річка Бодаква – ліва притока Сули.

Ставок в балці Весела створений у 2007 році і перебуває в оренді. Орендатор ставка утримує його в належному стані, постійно запускає мальків риб: карась, короп, судак, товстолобик. Глибина водойми близько 2 м, площа – 2,2 га. Однією з проблем є наявність бобрів, які час від часу руйнують греблю, і вода надходить в Кулешеву балку, в якій теж знаходиться ставок. Створений він в 1999 році і також перебуває в оренді. Характеристика подібна до попереднього ставка, щоправда, він на 0,5 м глибший. Якщо розглядати вплив даних ставків на стан річки Бодаква, то можна стверджувати, що він має позитивний характер. Раніше, під час весняного сніготанення води в балках майже не було, і лише слабкі потічки несли невеликий запас до прохідної долини, де й губилися, не доходячи до витоку Бодакви. Зараз, зі слів орендаторів, у весняний період накопичується досить великий об'єм води, який із балки Веселої потрапляє в Кулешеву, далі в прохідну долину і доходить до межі з Лохвицьким районом, де й живить витік лівої притоки Сули. Також, наявність ставків обмежує розорювання схилів балок, яке останніми роками стало досить поширеним явищем на інших ділянках.

Останньою зупинкою на вододілі мав бути ставок в урочищі Свистунка, яке знаходиться на протилежному боці прохідної долини. Але під час відвідування виявилось, що води в ньому зовсім немає. Головною причиною, як стверджує орендатор ставка у Веселій балці, є все та ж діяльність бобрів, які зруйнували греблю. Єдиним виходом для відновлення водойми є передача в оренду,

інакше водний об'єкт взагалі припинить існування, тим більше, що з року в рік сюди зноситься шар ґрунту з розораних схилів балки.

Після Свистунки краєзнавці вирушили у зворотному напрямку до заплави Хоролу в урочище Загора і зупинилися на ночівлю біля ставка створеного на місці старичного озера.

Наступного дня юні екологи ознайомилися зі станом даної водойми та дізналися від місцевих жителів про історію перетворення озера на ставок. Раніше це була зовсім мілка водойма, яка однак мала постійний зв'язок з річкою в яку з озера потрапляла вода, хоча в досить посушливі роки озеро майже зовсім пересихало і зв'язок з Хоролом втрачався. Тому жителі села збудували греблю, рівень води підвищився, а щоб зв'язок із річкою не втрачався, в греблі поклали трубу. Щоправда тепер вода в річку надходить лише у весняний період. То ж в даному випадку можна говорити як про позитивні так і про негативні сторони людської діяльності.

До речі, ще одне подібне заплавне озеро-ставок знаходиться в самому центрі села поряд із сільським парком. Ставок цей було створено на початку 60-х років. До цього ж тут було лише невелике заболочене озерце, яке зовсім не мало зв'язку з Хоролом, тому що шлях воді перекривала центральна дорога села. Після створення ставка під дорогою було покладено бетонну трубу. І в перші десятиліття по тому вода надходила у річку, але з часом ставок почав замулюватися, рівень води знизився і зв'язок перервався. Щоб відбулися зміни на краще, треба розчистити ставок, але потрібні кошти сільська рада не в змозі виділити; а передати ставок в оренду, зі слів сільського голови, неможливо, оскільки він створений на місці стариці і вважається не ставком, а озером. Питання покращення стану даної водойми залишається відкритим.

Підсумки дослідження. В результаті проведення експедиції юні екологи-краєзнавці дослідили вісім ставків на території Березоволуцької сільської ради.

До басейнової системи Хоролу належить п'ять ставків. З них три розташовані в межах схилового типу місцевості в урочищах Ярок, Ковтунка та Широка Баюра. Два ставки розташовані в межах заплави і створені на місці старичних озер. Один з таких ставків знаходиться в тій частині села, яка називається Загора, інший – в центрі села.

До басейнової системи Бодакви належать три ставки в урочищах Веселе, Кулешеве, Свистунка в межах давньодолинного типу місцевості на межирічному виді ландшафту.

Ставки в урочищах Широка Баюра та Свистунка перебувають на стадії деградації. Також потребує змін на краще ставок в центрі села.

В найкращому стані перебувають орендовані ставки в урочищах Веселе та Кулешеве. Передача ставків в оренду на даному етапі є виправданою, оскільки це сприяє підвищенню рівня води, то ж відповідно покращує живлення річок.

Живлення річок за рахунок ставків відбувається у весняний час під час сніготанення. Занепад ставків призводить до повного припинення живлення річок. Дана територіє не може бути об'єктом заповідання, оскільки більша її частина суттєво змінена під впливом антропогенного чинника.

У 2016 році було розпочато дослідження ділянки ДРС Хоролу в південній частині території Березоволуцької сільської ради, яка межує з Миргородським районом. Окремі компоненти річкової долини Хоролу в даній місцевості вже досліджувалися раніше. Зокрема розглядалася лісова рослинність[5]. Однак, комплексної характеристики поки що немає. То ж гурток «Екологічне краєзнавство» вирішив більш детально дослідити дану територію.

Об'єктом дослідження стали схилі, заплавні та терасові природні комплекси річкової долини Хоролу. Завдання дослідження наступні:

- ознайомитися з попередніми дослідженнями та опрацювати літературу;
- провести екскурсії з метою виявлення рідкісних рослин та природних угруповань;
- встановити взаємозв'язки між окремими природними компонентами досліджуваної території;
- виявити ступінь антропогенного навантаження в межах ДРС Хоролу;
- інформувати екологічні організації про свої дослідження.

Розглянемо детально кожен ПТК, який досліджував гурток при Березоволуцькій ЗОШ I-III ступенів.

Заплавний тип місцевості річки Хорол на даній ділянці має значну кількість старичних озер, які перебувають на стадії заболочення. Досить актуальним є питання щодо збереження та охорони водно-болотних угідь, адже саме тут можливі знахідки гігрофітних червонокнижних рослин.

Певна частина заболоченої заплави перебуває під вільшняками, що також спонукає до пошуків рідкісних рослин. Зокрема, за даними місцевого краєзнавця Торяника М.Ф. в заповідному урочищі Яри-Загатки зростає хвощ великий, який на Полтавщині майже не зустрічається [6]. Є припущення, що на досліджуваній території можна виявити окремі екземпляри даного хвоща, хоча поки що зробити це не вдалося. Підвищені заплавні ділянки тут знаходяться під деревостаном, в якому переважають осика та липа з вкрапленнями дуба та берези. В цій частині лісу протікає притока Хоролу – Озниця.

На території, вільній від лісової рослинності зростають вологолюбні луки, на яких зустрічаються червонокнижні косарики тонкі і зозулинець болотний та регіонально-рідкісні оман високий і валеріана лікарська. Ця частина заплави інтенсивно освоюється людиною. Від початку літа тут проводиться сінокосіння, що загрожує існуванню рідкісних рослин. За умови заповідання процес сінокосіння може стати регульованим і відтермінованим на пізніший період.

Також тут є штучно заліснені ділянки сосни звичайної, але їх площа досить невелика. Вважається, що соснові ліси в ДРС приурочені до першої надзаплавної тераси. Однак, в даному випадку більш за все, заліснення відбувалося на дещо підвищених ділянках річкової заплави. Цей процес проходив в 30-х роках минулого століття. Рідкісних рослин, зважаючи на відносно незначний вік даних лісів, тут не виявлено. Проте, досить часто знищується сам деревостан. Особливо часто це відбувається в кінці грудня.

Навесні 2016 року в заплаві Хоролу відбулося незаконне випалювання очерету. Вогонь перекинувся на лісонасадження сосни, що сприяло частковому пошкодженню кори. Тепер, посилаючись на обгорілі дерева, цю ділянку лісу

інтенсивно випилюють. Хоча за спостереженнями учнів, більша частина деревостану зазнала лише незначних пошкоджень і масовій рубці не підлягає. То ж, надавши статус заповідності всій заплаві, є можливість запобігти в майбутньому несанкціонованій рубці сосни звичайної.

Особливе місце в даному ПТК займає ділянка, яку місцеве населення називає «Поділ». Тут поширені сірі лісові ґрунти на лесових породах. Виходячи з цього, це повинна бути лесова тераса. Але, більш за все, в даному випадку має місце так звана «псевдотераса». Утворилася вона за рахунок виносу зі схилу делювію і відкладення його в заплаві річкової долини. На окремих ділянках «Подолу», не перекритих лесами, зростають косарики тонкі та зозулинець болотний. Але більша частина цієї території перебуває під лучно-степовою рослинністю. Проте, рідкісні степові рослини тут не зустрічаються. Це пов'язано з сільськогосподарським освоєнням «Подолу», оскільки в минулому він розорювався, і тут зростали сільськогосподарські культури. З кінця 80-х розорювання припинилося, і на зміну прийшло випасання худоби, яке триває і до цього часу. Близько десяти років тому певна частина території знову зазнала антропогенного впливу – відбулося штучне заліснення. На тих ділянках, де не висаджувалися лісові культури, починається природне заліснення – з'являються дикі груша і яблуня. Цьому сприяє ряд чинників. По-перше, зменшується поголів'я корів, то ж молоді пагони не зазнають зоогенного впливу. По-друге, за останні десятиріччя клімат у нашій місцевості став дещо вологішим, що сприяло збільшенню деревостану. Такий процес властивий навіть заповідним територіям. Зокрема, філіал Українського Степового заповідника Михайлівська Цілина (Сумська область) теж зазнає подібної трансформації [7]. В цілому, як бачимо, заплашний тип місцевості має багато цікавих урочищ, для яких є характерним різноманіття флори, а відповідно і фауни всього природно-територіального комплексу.

Іншим ПТК долинно-річкової системи, який теж може скласти невід'ємну частину майбутнього ПЗО, є схиловий тип місцевості. Більшу його частину займають лісові урочища. Характерною ознакою лісу на даній території є значне домінування грабових угруповань. За візуальними розрахунками, на окремих ділянках граб займає до 90% відсотків від усього деревостану. По суті – це є східна межа поширення даного виду.

В 2005 році за участі науковців Полтавського педуніверситету Байрак О.М. та Стецюк Н.М. тут проводилося обстеження місцевості і було виявлено екземпляри підсніжника білосніжного. Члени екологічного гуртка теж проводили тут свої дослідження, але на жаль не зустріли цю рідкісну рослину. Проте, це не применшує значимість даного ПТК. Адже тут зустрічаються такі регіонально рідкісні рослини як черешня, барвінок малий, зеленчук жовтий, ряст порожнистий. А на узліссях досить поширеним є первоцвіт весняний. То ж доцільним є подальше обстеження лісової екосистеми з метою виявлення рідкісних видів рослин, характерних для грабових та дубово-грабових угруповань. Поряд з лісовими ділянками на корінному схилі Хоролу існує урочище під лучно-степовою рослинністю. Місцеве населення називає цей об'єкт – Лиса Гора. Ця частина схилу вільна від деревостану. Більш за все сприяли цьому природні чинники. Адже, якби в минулому тут мало місце інтенсивне вирубування, або й

випасання худоби, то протягом багатьох десятиліть відбулося б лісовідновлення природнім шляхом. Прикладом цього є вже згаданий «Поділ», який навіть за умови значного антропогенного навантаження зараз поступово заростає яблунею і грушою. Очевидно, причиною існування Лисої Гори є глибоке залягання ґрунтових вод. Попри тривале існування лучно-степової рослинності, рідкісних видів тут не виявлено. Можливо це пов'язано з періодичним випасанням тут худоби.

Варто зауважити, що схиловий тип місцевості має тісний зв'язок з межирічними нагірними дібровами, оскільки через останні на одній із ділянок проходить транзитне урочище частково залісненої балки за участі дуба, граба, осики та липи. Починається це урочище на вододілі, продовжується на схилі, а закінчується в заплаві Хоролу. По днищу балки протягом весняного періоду тече струмок, який несе воду до заплави річки. Таким чином, на прикладі даного транзитного урочища можна спостерігати єдність всіх ПТК долинно-річкової системи, що в свою чергу ще раз підтверджує тезу про необхідність створення природно-заповідних об'єктів, об'єднуючи всі природні комплекси, адже однією із закономірностей розвитку географічної оболонки є цілісність.

Підсумки дослідження.

Таким чином можна стверджувати, що ділянка долинно-річкової системи Хоролу на південній околиці села Березова Лука повністю відповідає критеріям природно-заповідного об'єкту. Складовими ПЗО мають стати більшість природних комплексів ДРС. Доцільним буде об'єднання досліджуваної території із заповідним урочищем Перевалкове, яке існує поряд, в ландшафтний заказник.

Також потрібно провести більш детальне обстеження даної території з метою виявлення рідкісних та зникаючих видів рослин. В перспективі цей об'єкт може стати одним із ядер майбутнього філіалу регіонального ландшафтного парку «Гадяцький».

Як зазначалося, поряд з дослідницькою та природоохоронною роботою учні проводять популяризацію своєї діяльності з використанням інформаційно-комунікативних технологій. Зокрема, створювалися презентації та буклети, а також карти з маршрутами та територією дослідження. Захист презентацій юними екологами відбувався на районних семінарах вчителів природничого циклу та в рамках роботи Малої академії наук. Буклети поширювалися серед однолітків, вчителів та жителів як свого села, так і району в цілому. Варто зауважити, що використання продуктів Microsoft викликає в дітей не меншу зацікавленість, ніж дослідницька робота. То ж вдале поєднання практичної природоохоронної діяльності та використання сучасних технологій сприяють збереженню довкілля та гармонійному розвитку особистості.

Окрім того, учні можуть отримувати і матеріальну підтримку. Адже за перемогу в обласному етапі природоохоронних акцій «Мій рідний край, моя земля» та «Вчимося заповідувати» вони отримували грошову винагороду, а найактивніші учасники мають змогу відпочити в таких таборах як «Молода гвардія», або ж «Еколог». В цьому році до проекту Березоволуцьких учнів долучилися їхні однолітки з Ручківської ЗОШ I-II ступенів, які також досліджу-

ють територію своєї місцевості з метою оптимізації її природно-заповідного фонду.

Висновки. Таким чином можна стверджувати, що дослідницько-пошукова та природно-охоронна діяльність підлітків може мати вагомі результати для створення нових та оптимізації вже існуючих природоохоронних об'єктів. Разом з тим успіх реалізації проекту залежить також і від популяризації проведеної роботи. З цією метою учні вдало використовують ІКТ. Поєднання різноманітних форм діяльності під час реалізації проекту сприяє як збереженню навколишнього середовища, так і гармонійному розвитку підростаючого покоління.

Література

1. Водний Кодекс України. Постанова ВР № 214/95 – ВР від 06.06.95. 2. Малі річки України: Довідник / А.В. Яцик, Л.Б. Бишовець, Є.О. Богатов та ін.; за ред. А.В. Яцика. – К.: Урожай. 1991. – 320 с. 3. Паламарчук М.М., Ревера О.З. Нове життя малих річок. – К.: Урожай, 1996. – 240 с. 4. 1991<http://h.ua/story/214235/#ixzz3pnjeEhFP>. 5. Мовчан В.В., Корнус А.О. Дослідження лісових ландшафтів на ключових ділянках у долині р. Хорол // Екологія і раціональне природокористування: Збірник наукових праць / [за ред. Б.М. Нешатаєва]. – Суми : Вид-во Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка, 2009. – 135 с. 6. Байрак О.М. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини / О.М. Байрак, Н.О. Стецюк. – Полтава: Верстка, 2005. – 270 с. 7. Відділенню Українського Степового природного заповідника «Михайлівська Цілина» 80 років – сучасний стан, проблеми, перспективи розвитку // Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції 23-25 вересня 2008 року. – Суми, 2008. – 60 с.

Summary

V.V. Movchan. **Participation of Pupils of the Hadyach District in Ecological Project «Save Environment Together».**

In the article the significance of the environmental movement among students in order to preserve the environment. We give specific examples of search and research students Hadiach area.

Key words: ecological education, research work, ecological study of local lore.